

ŚREDNIOWIECZNE MIASTA POMORZA ZACHODNIEGO – KSZTAŁTOWANIE SIĘ AUTONOMII MIESZCZAŃSTWA

MEDIEVAL CITIES OF WEST POMERANIA – FORMATION OF THE AUTONOMY OF THE BOURGEOISIE

Ewa Augustyn – Lenzion

dr inż. arch., adiunkt

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Wydział Budownictwa i Architektury
Instytut Architektury i Planowania Przestrzennego
Zakład Teorii Architektury, Historii i Konserwacji Zabytków

STRESZCZENIE

Od pierwszej połowy XIII w. następują lokacje miast Pomorza Zachodniego na prawie niemieckim. Wynikają one głównie pobudek gospodarczych i wiążą się z przyznaniem miastom przywilejów. Mieszczanie stają się coraz bardziej niezależni od władzy feudalnej. Efektem uzyskiwania samodzielności jest utworzenie Rady Miejskiej – organu samorządu.

Słowa kluczowe: miasto średniowieczne, miasto Pomorza Zachodniego.

ABSTRACT

Since the first half of the thirteenth century follows the locations of cities in West Pomerania under German law. They arise mainly from the economic motives and are related to the privileges granted to cities. The townspeople are becoming more independent of feudal power. The result of obtaining the independence is creation of the City Council – a local authority.

Key words: medieval city, city of the West Pomerania.

WSTĘP

Nadawanie praw miejskich w okresie średniowiecza wiązało się głównie z potrzebą gospodarczego ożywienia danego regionu. Do ośrodków o genezie wczesnośredniowiecznej możnowładca sprowadzał osadników. Aby zachęcić przybyszów do osiedlania się w danym miejscu, nadawał im przywileje (m. in. immunitet sądowy). Następnym krokiem było nadanie prawa miejskiego – zbioru praw regulujących życie mieszkańców. Wzory praw przejmowano z niemieckich miast – Magdeburga i Lubeki. Prawo nadawało mieszczanom znaczne przywileje, powodując bogacenie się ludności. Stopniowe nabywanie przez mieszczan samodzielności prowadziło do uniezależniania się od możnowładcy. Najważniejszym organem samorządu mieszczan była Rada Miejska – symbol autonomii.

Istotnym elementem regulacji prawnej były zmiany przestrzenne wcześniejszych osad. Wydzielano ośrodki z otaczającego obszaru, określając granice w których obowiązywało prawo. Zarys miasta obejmował zwykle wcześniejsze osadnictwo słowiańskie ale szczególności planu związane były ze stosowanymi regularnymi układami szachownicowymi. Ponieważ lokacja była procesem długotrwałym zarówno pod względem prawnym jak i przestrzennym, mówimy o „procesie lokacyjnym”.

Początki akcji lokacyjnej na Pomorzu Zachodnim przypadają na schyłek XII w. Wiążą się z lokowaniem wsi. Lokacje miast rozpoczęły się w drugiej ćwierci XIII w. Pierwszym etapem były lokacje na tzw. prawie rodzimym, obejmującym przyznanie immunitetu oraz stałego prawa targowego¹. Następny etap obejmował lokacje miast na prawie niemieckim.

Celem artykułu jest ukazanie procesu lokacyjnego związanego z prawem niemieckim na Pomorzu Zachodnim, jego wpływ na kształtowanie się samorządu mieszczan i nowe elementy w przestrzeni miast.

LOKACJE MIAST NA PRAWIE NIEMIECKIM

Lokacje miast były wyrazem rozwoju gospodarki towarowo – pieniężnej. Za zgodą książąt którzy chcieli wykorzystać kontakty z miastami niemieckimi, w miastach osiadała ludność obcego pochodzenia. Przybysze (goście, hospites)² zakładali obok podgrodzi i targów słowiańskich odrębne ośrodki rzemieślniczo – handlowe, wyodrębniające się z czasem pod względem prawnym. Początkowo były to małe liczebnie grupy żyjące pośród ludności słowiańskiej. Jednak zamożność przybyszów, lepsza organizacja oraz przywileje książęce powodowały spychanie ludności tubylczej do roli podrzędnej. Już w XII w. nastąpił napływ przybyszów z Niemiec na teren Pomorza Zachodniego³. Jednak masowo ludność niemiecka przybywała dopiero w XIII w., czemu sprzyjał rozwój handlu dalekośięźnego. Jako pierwsi przybywali kupcy, osiadając w miejscach dogodnych dla dalszej penetracji handlowej, a następnie rzemieślnicy. Następował podział pracy, umożliwiający rozwój miast.

Osadnicy niemieccy przybywali przede wszystkim z dwóch kierunków: do księstwa wołogoskiego wybrzeżem z Holsztynu, przez Lubekę i Meklemburgię, do księstwa szczecińskiego z Brandenburgii⁴. Miejsca pochodzenia przybyszów będą miały znaczenie dla rodzajów przyjmowanego prawa miejskiego, gdyż wszystkie miasta pomorskie lokowane w XIII i XIV w. czerpały wzory praw samorządowych z rozwiniętych ośrodków jak Magdeburg i Lubeka. Księstwo wołogoskie, gdzie dominowały wpływy hanzeatyckie, objęte zostało wpływami prawa lubeckiego, natomiast szczecińskie prawie wyłącznie magdebur-

¹ K. Ślaski, s. 106 – 109, [w:] Historia Pomorza, t. I, cz. 2, 1969; E. Rozenkranz, 1962, s. 248.

² M. Bogucka, H. Samsonowicz, 1986, s. 45 i n.

³ H. Chłopocka, 1952, s. 616 i n.

⁴ J. M. Piskorski, 1987, s. 165 i n.

skiego. Z czasem kilka miast lokowanych na prawie magdeburskim przeniesiono na prawo lubeckie, zapewniające mieszkańcom większą autonomię⁵.

Pierwszą lokacją na prawie niemieckim była lokacja Przeclawia w 1234/35 r. przeprowadzona przez księcia Barnima I, przy czym osadnicy pochodzili prawdopodobnie z brandenburskiego miasta Stendal⁶. Następnie lokowane były pozostałe miasta. Ogółem w XIII w. prawa miejskie otrzymały 44 miasta, z których 32 rozwinęły się na gruncie wcześniejszych osad słowiańskich (rzemieślniczych lub rzemieślniczo – handlowych)⁷. W końcu XIII i XIV w. nastąpiły dalsze lokacje. W okresie średniowiecza prawa miejskie uzyskało łącznie 66 miast zachodniopomorskich.

Widoczną oznaką odrębności ustrojowo – prawnej i gospodarczej miast były mury miejskie. Stanowiły one gwarancję utrzymania osiągniętej autonomii, ochronę w przypadku zbrojnych konfliktów z feudałami i konkurentami handlowymi (ryc. 1, 2). Prawo budowy obwarowań miasta otrzymywały już po uzyskaniu dokumentu lokacyjnego, jednak budowa pełnego pierścienia murów mogła się przeciągnąć do kilkudziesięciu lat⁸. Mieszkańcy przestrzeni otoczonej murami mieli wiele przywilejów, byli ludźmi wolnymi w myśl zasady „Stadtluft macht frei”⁹, mury miały więc również ważne znaczenie symboliczne.

Ryc. 1. Stargard Szczeciński – fragment murów obronnych z Bramą Pyrzycką. Źródło: il. autorki

Fig. 1. Stargard Szczeciński – part of the walls with the Pyrzycka Gate. Source: Ewa Augustyn - Lendzion

Ryc. 2. Stargard Szczeciński – fragment murów obronnych z basztą Morze Czerwone. Źródło: il. autorki

Fig. 2. Stargard Szczeciński – part of the walls with the Red Sea turnet. Source: E. Augustyn - Lendzion

Przywileje otrzymywane w procesie lokacyjnym powodowały uzyskiwanie przez mieszczan samodzielności prawnej i niezależności sądowej. Miasta wyzwalały się stopniowo spod władzy feudałów. Postępujący rozwój osadnictwa oraz wzrost produkcji rolno – hodowlanej powodowały ożywienie rynku, a co za tym idzie – wzrost bogactwa miast, w któ-

⁵ Były to: Dąbie, Stargard, Goleniów, Nowe Warpno, Maszewo. K. Tymaniecki, 1922, s. 103.

⁶ J. M. Piskorski, 1987, s. 49 – 50.

⁷ H. Lesiński, s. 65, [w:] *Dzieje Szczecina*, t. II, 1985.

⁸ O murach miejskich: E. Lukas, 1975.

⁹ „Powietrze miejskie czyni wolnym”. H. Samsonowicz, 1974, s. 153 i n.

rych dominującą grupą stawało się bogate kupiectwo. Nowe miasta stawały się znaczącą siłą polityczną, uczestnicząc m. in. w polityce zagranicznej¹⁰.

Ośrodki miejskie rozwijały się w różnym tempie, co wynikało m. in. z uzyskiwanych przywilejów. Istotne było np. tzw. prawo składu, zmuszające obcych kupców do wystawiania towarów na sprzedaż w miastach pomorskich¹¹. Uprawnienia składowe zdobyte przez Szczecin w latach 1253 - 1312¹² dały mu przewagę ekonomiczną nad innymi miastami leżącymi nad Odrą, a w rezultacie uprzywilejowane stanowisko polityczne.

Największe znaczenie miały duże miasta handlowe skupiające handel lądowy i morski, lokowane na początku akcji lokacyjnej: Stralsund, Greifswald, Szczecin, Anklam, Stargard, Kołobrzeg. Jednak najliczniejszą grupę stanowiły małe miasteczka, często o charakterze rolniczym, lokowane w końcu XIII i w XIV w. (około 35 miast)¹³. Ich rozwój opierał się głównie na wymianie lokalnej i położeniu przy handlowych szlakach tranzytowych łączących Lubekę z Gdańskiem, Polskę z portami nadmorskimi lub Nową Marchię z Pomorzem¹⁴.

Lokacja większości miast wynikała z pobudek gospodarczych. Były również miasta, których lokacja miała znaczenie polityczne – zwiększenie obronności pogranicza pomorskiego. Nowe miasta miały stanowić zabezpieczenie przed ekspansją margrabiów brandenburskich¹⁵.

Działalność lokacyjną na Pomorzu Zachodnim prowadzili głównie książęta. Niektóre miasta były lokowane przez instytucje kościelne (głównie zakony) lub feudałów świeckich będących lennikami książęcymi. Do lokacji kościelnych należą małe osady pełniące rolę ośrodków wymiany lokalnej dla okolicznych wsi¹⁶. Miasta zakładane przez lenników książęcych (prywatne, tzw. mediacyjne) podlegały panu feudalnemu i były podporządkowane jego jurysdykcji¹⁷.

Duże znaczenie dla rozwoju i emancypacji miast pomorskich miało uczestnictwo w Związku Hanzeatyckim, który po pokoju strzaławskim kończącym wojnę z Danią (1370 r.) stał się jednym z mocarstw bałtyckich. Miasta Pomorza Zachodniego wchodziły w skład tzw. kwartału wedyjskiego Hanzy¹⁸.

KSZTAŁTOWANIE SIĘ SAMORZĄDU MIEJSKIEGO

Mimo iż już we wczesnośredniowiecznych republikach miejskich na przełomie IX i X w. mieszkańcy mieli pewien wpływ na sprawy publiczne¹⁹, podstawą do powstania reprezentacji ogółu ludności było prawo niemieckie.

Pojęcie samorządu jest przedstawiane w różny sposób, jednak w najpełniejszym znaczeniu można mówić o samorządzie dopiero z chwilą powstania Rady, będącej reprezentacją ludności miasta i mającej wpływ na zarządzanie ośrodkiem²⁰. Reforma miejska²¹,

¹⁰ Np. już w 1278 r. Gardno, Gryfino, Pyrzyce i Stargard wystąpiły w charakterze gwarantów układu pomorsko – brandenburskiego. B. Zientara, s. 237 i n. [w:] Historia Pomorza, t. I, cz. 2, 1969.

¹¹ B. Zientara, s. 194 – 195, [w:] Historia Pomorza, t. I, cz. 2, 1969.

¹² H. Lesiński, s. 76 i n., [w:] Dzieje Szczecina t. II, 1985.

¹³ B. Zientara, s. 192 – 193, [w:] Historia Pomorza, t. I, cz. 2, 1969.

¹⁴ H. Lesiński, s. 107, [w:] Dzieje Szczecina, t. II, 1985; K. Ślaski, s. 119, [w:] Historia Pomorza, t. I, cz. 2, 1969.

¹⁵ Np. Świdwin, Drawsko, Szczecinek. E. Biderman, 1965, s. 175 – 177.

¹⁶ Np. Banie lokowane przez templariuszy, Dąbie nad Płonią lokowane przez cystersów z Kołbacza, Wierzбно lokowane przez biskupów kamieńskich.

¹⁷ Np. Resko, Łobez, Węgorzyno, należące do możnego rodu Borków, Nowogard – własność rodziny Eberstein.

¹⁸ Największe znaczenie wśród nich miały Stralsund, Greifswald, Szczecin, Anklam, Stargard, Kołobrzeg. B. Zientara, 1970, s. 9 i n.

¹⁹ W republikach miejskich takich jak np. Szczecin lub Wolin, rozpowszechniony był ustrój wiecowy z decydującą rolą starszyzny plemiennnej.

²⁰ A. Wędzki, 1974, s. 207 i n. Tam też dalsza literatura.

przeprowadzana w oparciu o normy wykształcone na zachodzie Europy, doprowadziła do stworzenia organizmów opartych na szerokim samorządzie. Sam akt nadania obcego prawa stanowił jedynie ogólną podstawę do wytworzenia się systemu władz miejskich.

Bezpośrednio po lokacji mieszkańcy podlegający prawu miejskiemu mieli ograniczony wpływ na rządy miastem. Władzę w nowo utworzonym ośrodku sprawował urzędnik reprezentujący interesy feudała, nazywany wójtem lub sołtysiem. Na Pomorzu Zachodnim urząd ten pojawia się wraz z lokacjami w pierwszej połowie XIII w. Stanowisko było nadawane aktem lokacyjnym przez pana miasta za zgodą osadźców²² i mogło być przyznane kilku osobom²³. Zazwyczaj wójt (sołtys) był jednym z osadźców przejmujących w dzierżawę lokowany obszar. Urząd wiązał się ze znacznym uposażeniem, które stanowiło wynagrodzenie za zorganizowanie ośrodka według nowego prawa oraz sprowadzenie osadników²⁴.

Główne znaczenie wprowadzenia prawa miejskiego polegało na stworzeniu w lokowanych ośrodkach odrębnego okręgu sądowego i administracyjnego – wyłączeniu ich spod ogólnej jurysdykcji ziemskiej²⁵. Dlatego wójt sprawował zarówno czynności administracyjne²⁶ jak i sądowe – sprawowane z pomocą wybranej grupy mieszczan. Kształtowanie się samorządu następowało inaczej w miastach lokowanych na prawie magdeburskim niż w lokowanych na prawie lubeckim.

W miastach lokowanych na prawie magdeburskim wójt sprawował czynności sądowe z pomocą wybranej grupy mieszczan - Ławy (sądu ławniczego). W miastach zachodniopomorskich Ława wzmiankowana jest w drugiej połowie XIII w.²⁷ Początkowo ławnicy byli wybierani lub zatwierdzani przez pana miasta, a swe funkcje sprawowali prawdopodobnie dożywotnio. W bardziej znaczących miastach dochodziło czasem do rozdzielania funkcji wójta i sędziego. Powstawał odrębny urząd sołtysa sądowego, który przewodniczył obradom Ławy. Sąd wójtowski stawał się wówczas instancją apelacyjną²⁸.

Umacniające się ekonomicznie mieszczaństwo dążyło stopniowo do uzyskania wpływu na rządy miastem. Wiodącą grupą stawały się bogate rodziny kupieckie, tworzące zaczątki patrycjatu²⁹. Spośród nich wyłonił się nowy organ władzy – Rada Miejska. Na Pomorzu, w miastach lokowanych na prawie magdeburskim Rady wzmiankowane są tuż po połowie XIII w., zwykle kilka do kilkudziesięciu lat po lokacji ośrodka³⁰.

W miastach lokowanych na prawie lubeckim Rady Miejskie pojawiły się wraz z lokacją³¹. Sądy były również sprawowane kolegialnie przez wójta sądowego oraz dwóch rajców³². Instytucja Ławy nie istniała³³.

Rada posiadała kompetencje ustawodawcze i wykonawcze³⁴. Liczba rajców wchodzących w jej skład była różna w poszczególnych ośrodkach. Zależała od pozycji miasta i

²¹ Terminu tego używa A. Wędzki, 1974, s. 4 i n. jako pojęcia szerszego od „lokacja” lub „repcja prawa”. Określa w ten sposób całokształt procesów prawnych, ekonomicznych i przestrzennych.

²² Przykładowo w Przecławiu było ośmiu osadźców.

²³ Np. w Słupsku trzem osobom. K. Tymaniecki, 1922, s. 103.

²⁴ Wójtowi przysługiwała zwykle 1/3 zasądzonych kar i część innych dochodów miasta. J. M. Piskorski, 1987, s. 97; K. Tymaniecki, 1922, s. 103.

²⁵ H. Chłopocka, 1952, s. 612, 622 i passim; K. Tymaniecki, 1922, s. 103 – 104.

²⁶ E. Rymar, 1970, s. 70.

²⁷ H. Lesiński, s. 135, [w:] *Dzieje Szczecina*, t. II, 1985; J. M. Piskorski, 1987, s. 99; E. Rymar, 1970, s. 70.

²⁸ E. Rymar, 1970, s. 70; A. Wędzki, 1974, s. 193.

²⁹ H. Lesiński, s. 91, [w:] *Dzieje Szczecina*, t. II, 1985; K. Ślaski, s. 113 – 115, [w:] *Historia Pomorza*, t. I, cz. 2, 1969.

³⁰ J. M. Piskorski, 1987, przyp. 45, s. 99.

³¹ Wczesne pojawienie się samorządu związane jest z wpływami Lubeki, gdzie Rada działała już w 1201 r. W Magdeburgu Rada wymieniona jest po raz pierwszy w 1244 r. M. Bogucka, H. Samsonowicz, 1986, s. 58, 62.

³² M. Bogucka, H. Samsonowicz, 1986, przyp. 40, s. 54; K. Tymaniecki 1922, s. 103.

³³ E. Rozenkranz, 1968, s. 324.

zwiększała się w miarę upływu czasu (Rada mogła liczyć od pięciu do dwudziestu ośmiu członków). Początkowo jej skład był ustalany przez pana miasta lub jego urzędnika. Rajców wybierano co rok, jednak z czasem stanowiska pełniono dożywotnio³⁵.

Samo istnienie Rady nie oznaczało jeszcze pełnej samodzielności władz miejskich. Dopiero skupienie w jej ręku uprawnień administracyjnych i sądowych należących pierwotnie do wójta (sołtysa) pozwalało na prowadzenie samodzielnej polityki. Wójt, stojący początkowo na czele Rady, z czasem był zastępowany wyłonionym z grona rajców burmistrzem. Funkcja ta pojawiła się w miastach lokowanych na prawie lubeckim już od końca XIII w.³⁶ Burmistrz przewodniczył działalności Rady i reprezentował ją na zewnątrz. W XIV i XV w. liczba burmistrzów mogła wzrosnąć do czterech, pełniących funkcję wymiennie. Sprawowali urząd dożywotnio, choć nie było to regułą³⁷.

Obrady Rady Miejskiej odbywały się początkowo w budowlach już istniejących, np. domach kupieckich, jednak wraz z uzyskiwaniem przez mieszczan coraz większej samodzielności wznoszono ratusze (lub przebudowywano budowle użytkowane wcześniej). Domy Rady mieściły najważniejsze instytucje miasta, stanowiąc symbol uzyskanych przywilejów (ryc. 3). W pobliżu ratusza znajdował się kościół farny, również będący wyrazem bogactwa mieszkańców i stanowiący ich wizytówkę (ryc. 4).

Ryc. 3. Stargard Szczeciński – ratusz. Źródło: il. autorki

Fig. 3. Stargard Szczeciński – the Town Hall. Source: E. Augustyn - Lenzion

Ryc. 4. Stargard Szczeciński – kościół farny (kolegiata pw. NMP Królowej Świata). Źródło: il. autorki

Fig. 4. Stargard Szczeciński – the parish church (the Most Holy Virgin Mary of Queen of the World Collegiate Church). Source: E. Augustyn - Lenzion

Największym osiągnięciem Rady było zlikwidowanie stanowiska wójta i przejęcie także jego uprawnień sądowniczych. Przejęcie wysokiego uposażenia wójta przez gminę stwarzało większe podstawy rozwoju³⁸.

³⁴ Kompetencje Rady omawiają: M. Bogucka, H. Samsonowicz, 1986, s. 63 i n.; J. M. Piskorski, 1987, s. 103 i n.

³⁵ J. M. Piskorski, 1987, s. 100 – 102; E. Rozenkranz, 1962, s. 269.

³⁶ H. Lesiński, s. 136, [w:] Dzieje Szczecina, t. II, 1985; J. M. Piskorski, 1987, s. 102 i przyp. 62 na tej stronie; E. Rozenkranz, 1962, s. 270 – 271.

³⁷ J. M. Piskorski, 1987, s. 102 – 103.

³⁸ E. Rozenkranz, 1962, s. 263 – 264.

Potrzeby finansowe książąt zmuszały ich do sprzedaży miastom stanowisk urzędników, co umożliwiało ośrodkom miejskim prowadzenie całkowicie niezależnej polityki wewnętrznej i zewnętrznej. Wcześniej nastąpiło to w miastach lokowanych na prawie lubeckim. Greifswald już w 1322 r. uzyskał prawo corocznego wyboru wójta³⁹. W większości ośrodków wykup wójtostw (sołectw) odbywał się w końcu XIV i XV w.⁴⁰ W miastach lokowanych na prawie magdeburskim po usunięciu wójta sądownictwo sprawowała nadal Ława pod przewodnictwem wybieranego sołtysa sądowego.

Kolejne przywileje nabywane przez miasta, jak prawo wyższego sądownictwa, uprawnienia celne, prawo składu, uprawnienia mennicze i idąca za tym możliwość prowadzenia polityki sprzecznej nieraz z polityką książąt, nadawały miastom status niezależnych republik feudalnych⁴¹.

Inaczej niż w miastach książęcych i biskupich (Kołobrzeg – własność biskupów kamieńskich) przedstawiała się sytuacja w miastach prywatnych, podległych prawnie i sądownie feudałom. Mimo iż większość z nich uzyskała lubeckie prawa miejskie już w XIII i XIV w. rozwój samorządu był ograniczony a właściciele miast przez długi czas wpływali m. in. na wybór członków Rady Miejskiej⁴². Ograniczenie swobód mieszczaństwa sprawiło, że pod względem gospodarczym miasta te nie dorównywały pozostałym ośrodkom miejskim.

MEDIEVAL CITIES OF WEST POMERANIA – FORMATION OF THE AUTONOMY OF THE BOURGEOISIE

INTRODUCTION

The aim of this article is to show the location process associated with the German law in West Pomerania, its influence on formation of the townspeople autonomy and new elements in the space of cities.

CITY LOCATIONS IN GERMAN LAW

Granting the civic rights in the medieval period was associated primarily with the need for economic revitalization of the region. Pomeranian city located in the thirteenth and fourteenth centuries drew patterns of the self-government rights from developed centers - Magdeburg and Lubeck. Lubeck law assured townspeople greater autonomy. The first location on a German law was the location of Przeclaw in 1234-35 conducted by Prince Barnim the first. In the Middle Ages a total of 66 cities received the civic rights. A visible sign of systemically-legal and economic separation of cities were city walls. They constituted a guarantee to maintain the achieved autonomy, protection in the event of armed conflict with the feudal lords and commercial competitors (Fig. 1, 2).

FORMATION OF THE CITY GOVERNMENT

The law gave the townspeople significant advantages that led to the independence from the feudal lords. The main importance of the introduction of municipal law was to create a separate administrative and judicial district in located centers. Immediately after the location of the townspeople had a limited impact on the rule of the city. Authority was exercised by an official representing the feudal lord. The strengthening middle class sought to influence the reign. The most important organ of the local townspeople gov-

³⁹ K. Tymaniecki, 1922, s. 105 – 106.

⁴⁰ H. Lesiński, 1956, s. 292; H. Lesiński, 1969, s. 106.

⁴¹ M. Sczaniecki, 1955, s. 74 -75..

⁴² Np. Nowogard dopiero w 1626 r. uzyskał pełny samorząd – H. Lesiński, 1971, s. 26, 29, 35 – 36. Łobez był zależny od właścicieli miasta do 1724 r. – J. Podrański, 1971, s. 56 – 57, 64.

ernment was the City Council. The Council had legislative and executive powers. Along with obtaining by citizens more independence town halls were built (or previously used buildings were rebuilt). Council houses located the most important institutions of the city, acting as a symbol of the obtained privileges (Fig.3). Near City Hall was a parish church - an expression of richness of residents (Fig.4). The financial needs of the princes forced them to sell positions of the officials to the cities, which allowed the cities to conduct a completely independent internal and external policy.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Biderman E., Osadnictwo, w: *Województwo koszalińskie. Monografia geograficzno - gospodarcza*, pod red. F. Barcińskiego, B. Krygowskiego, S. Zajchowskiej, Poznań 1965, s. 171 – 200.
- [2] Bogucka M., Samsonowicz H., *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*. Wrocław 1986.
- [3] Chłopocka H., Lokacja Szczecina na prawie niemieckim, *Przegląd Zachodni* 1952, nr 3 – 4, s. 612 – 626.
- [4] *Dzieje Szczecina*, pod red. G. Labudy, t. II, Warszawa 1985.
- [5] *Historia Pomorza*, pod red. G. Labudy, t. I, cz. 2, Poznań 1969.
- [6] Lesiński H., Niektóre problemy rozwoju miast na Pomorzu Zachodnim w średniowieczu, w: *Materiały Zachodnio – Pomorskie*, t. II, Szczecin 1956, s. 279 – 295.
- [7] Lesiński H., Zarys dziejów Stargardu od XIII do końca XVIII w., w: *Z dziejów ziemi stargardzkiej*, pod red. B. Dopierały, Poznań 1969, s. 99 – 124.
- [8] Lesiński H., Z dziejów Nowogardu i Ziemi Nowogardzkiej, w: *Z dziejów Ziemi Nowogardzkiej*, pod red. K. Golczewskiego, Poznań 1971, s. 25 – 46.
- [9] Lukas E., *Średniowieczne mury miejskie na Pomorzu Zachodnim*, Poznań 1975.
- [10] Piskorski J. M., *Miasta Księstwa Szczecińskiego do połowy XIV wieku*, Warszawa 1987.
- [11] Podrański J., Z dziejów Łobza, w: *Z dziejów ziemi łobeskiej*, pod red. T. Białeckiego, Szczecin 1971, s. 54 – 69.
- [12] Rozenkranz E., *Początki i ustrój miast Pomorza Gdańskiego do schyłku XIV stulecia*, Gdańsk 1962.
- [13] Rozenkranz E., Recenzja: Dzieje Koszalina, *Rocznik Koszaliński* 1968, s. 323 i n.
- [14] Rymar E., Rozwój Pyrzyca do końca XVIII wieku, *Zeszyty Pyrzyckie* 1970, s. 53 – 104.
- [15] Samsonowicz H., Ideologia mieszczańska w Polsce w XIII wieku, w: *Ideologia mieszczańska w Polsce w XIII wieku*, pod red. P. Skubiszewskiego, 1974, s. 153 – 164.
- [16] Szczaniecki M., Główne linie rozwoju feudalnego państwa zachodnio – pomorskiego, *Czasopismo Prawno Historyczne* 1955, t. VII, z. 1, s. 49 – 88.
- [17] Tymaniecki K., Podgrodzia w północno – zachodniej Słowiańszczyźnie i pierwsze lokacje miast na prawie niemieckim, *Slavia Occidentalis* 1922, t. 2, s. 55 – 113.
- [18] Wędzki A., *Początki reformy miejskiej w środkowej Europie do połowy XIII wieku*, Warszawa 1974.
- [19] Zientara B., Miasta zachodniopomorskie w okresie przewagi Hanzy na Bałtyku (XIII – XV w.), *Zapiski Historyczne* 1970, t. XXXV, z. 3 – 4, s. 9 – 27.

O AUTORZE

Autorka zatrudniona jest na stanowisku adiunkta w Instytucie Architektury i Planowania Przestrzennego Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie.

AUTHOR'S NOTE

The Author is being employed on the position of lecturer in the Institute of Architecture and Spatial Planning of the West Pomeranian University of Technology, Szczecin.